

קא ע"א

[א] תוס' ד"ה שנעקרו בגושיהן נקט כו' – אבל הרמב"ם כתב דבלא גושיהן הכל לבעל הקרקע, ועסמ"ע וט"ו.

אור אליהו

ערלה, אבל אם נעקרו בלא גושיהן לא שייך לדון למי שייכים הפירות, דהרי תוך שלש שנים הם אסורים בהנאה משום ערלה. אבל הרמב"ם כתב שמה שנקט "בגושיהן" הוא לומר דבלא גושיהן הכל לבעל הקרקע מיד, דאין יכול בעל הזיתים לומר שזיתיו גידלו את הפירות, אבל כשנעקרו בגושיהן שפיר יכול בעל הזיתים לומר שגם זיתיו גידלו את הפירות, ולכן חולק בפירות עם בעל הקרקע⁴⁶³. וז"ל הרמב"ם (שכנים ד, י')

[א] בגמ' "שטף נהר זיתיו כו' אלא כי אתא רבין אמר ריש לקיש, לא שנו אלא שנעקרו בגושיהן ובתוך שלש אבל לאחר שלש הכל לבעל הקרקע" ובתוס' שם ד"ה שנעקרו בגושיהן כתבו וז"ל "שנעקרו בגושיהן - נקט הכי משום תוך שלש, דאם לא כן הווי ערלה" עכ"ל. ומבואר בדברי התוס' דמה שנקט בגמ' שנעקרו "בגושיהן", הוא משום דאז תוך שלש שנים שפיר אפשר לומר שיחלוקו הפירות דמותרין הם משום

לסלקא דעתא דגמ' דמתני' מיירי בברי וברי, שבוה לרבנן אמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה אפילו בעומדת באגם, אבל למסקנה דגמ', דמתני' שמא ושמא, לא קשיא מחזקא דמרא קמא ויחלוקו לכולי עלמא.

וצריך לומר לשיטת הרמב"ם (שרבנן מודו לסומכוס שבעומדת באגם ושמא ושמא יחלוקו) דמה שכתוב שם בגמ' ק עמוד ב' 'זה אומר איני יודע', וזה אומר איני יודע' - יחלוקו, הא מני סומכוס היא, דאמר ממון המוטל בספק חולקין' (ולכאו' קשה אמאי אוקמי כסומכוס יכול להעמיד כרבנן ומיירי בעומדת השפחה בסימטא, דהא מיירי בשמא ושמא ובוה רבנן מודו כנ"ל. אלא), משום שרביצה הגמ' לאוקמי אפילו באחד מהם מחזק כפשטא דמתני' (שלא הוזכר אגם או סימטא כלל, וגם אמר לעיל מיניה 'זה אומר ברשותי וזה שותק זכה' ועלה קאמר 'זה אומר איני יודע וזה אומר איני יודע יחלוקו' ומשמע שהייתה ברשות אחד מהם ורק לא ידעו איזה) ובוה רבנן סוברים המוציא מחבירו עליו הראיה, ולכך אוקמי כסומכוס דגם בזה אומר יחלוקו כנ"ל" עכ"ל רבינו. ועיין עוד שם (ס"ק א) שהאריך רבינו בסוגיא זו וכתב שם באופן אחר בהסבר דברי הרמב"ם.

463. על פי מה שכתב הרב שלום צבי בלומנטל (בקובץ פארי ירושלים ט).

אומרים שיחלוקו - הנה דעה זו שיחלוקו היא דעת הרמב"ם (מכירה כ, יא) וכתבו המ"מ (שם) וב"ח (חור"מ רכג ד"ה אכן נראה ליישב) שסובר הרמב"ם, שמה שאמרו שם בגמ' 'הא מני סומכוס כו' הכוונה שחזר מת' הראשון דמיירי שעומדת באגם, אלא לתירוץ זה השני שבגמ' אפילו במחזק הפרה אצל אחד מהם לסומכוס יחלוקו (ולרבנן המוציא מחבירו עליו הראיה), ובה שם מפרשים שהגמ' חזרה בה מתירוץ הראשון (ולא אומרים שבנוסף לאוקימתא שעומדת באגם מעמידה הגמ' את המתני' כסומכוס וכמו שכתבו התוס') - מרויחים שאין צריך לכל הקושיות ותירוציים של תוס' שם ד"ה הא מני כו', כלומר, לפי פי' התוס' הנ"ל (שהגמ' לא חזרה בה מהתירוץ הראשון) יוצא שבמחזקת הפרה אצל אחד מהם מודה סומכוס שהמוציא מחבירו עליו הראיה, ועל זה הוקשה לתוס' כמה קושיות (כמפורש בדבריהם).

ולפי הנ"ל בפירושו הרמב"ם לגמ' סובר הרמב"ם דרבנן לא פליגי אלא במחזק אצל אחד מהם, אבל בעומדת הפרה באגם מודו לסומכוס, ואף על גב דפריך שם על האוקימתא דעומדת באגם 'ינוקמא אחזקת דמרא קמא וליהוי אידך המוציא מחבירו עליו הראיה' ואי איתא דרבנן מודו לסומכוס בעומדת באגם שיחלוקו, אמאי הקשתה הגמ' הא בזה לכולי עלמא יחלוקו, היינו משום דזה רק

אור אליהו

כדמסיק, מכל מקום קאמר הכל, ורצה לומר כל שבח האילן, הן בתוך ג' שנים, והיינו אם נתעבה האילן שהוא נחשב לפירותיו בתוך ג' שנים, הן הפירות גופן לאחר ג' שנים, הוא לבעל הקרקע. וכן כתב הר"ן [ב"מ קא ע"א ד"ה אבל] שאם נתעבה האילן או ניתוספו ענפיו תוך ג' שנים קאמר דהוא לבעל הקרקע עכ"ל. ועי' גם בפ"ז (שם ד"ה הכל לבעל הקרקע) שתירץ באופן אחר וז"ל "ונלע"ד לישיב דיש היתר אפילו לענין היתר ערלה⁴⁶⁵, דהיינו שיוכל לומר לגוי עבוד אילן שלי ותיטול פירותיו ותן לי אילן שלך שעברו עליו שני ערלה ואטול פירותיו, כמו שכתוב בהלכות ערלה [יו"ד] סימן רצד סעיף י"ד, או ימכרנו לגוי ג' שנים⁴⁶⁶ עכ"ל⁴⁶⁷.

"שטף נהר את זיתיו ושתלם בתוך שדה חבירו ואמר הלה זיתי אני נוטל - אין שומעין לו, משום יישוב הארץ, אלא יעמדו במקומן, ואם עקרן הנהר בגושיהן כששתלן יחלקו הפירות בעל השדה עם בעל הזיתים כל ג' שנים ולאחר ג' הכל לבעל השדה, ואם לא נעקרו בגושיהן הכל לבעל הקרקע מיד" עכ"ל⁴⁶⁴ (והיינו אפילו תוך שלש שנים). ומבואר גם כן בדברי הרמב"ם שיש לבעל הקרקע הנאה גם בתוך השלש שנים, ולכאור' קשה הרי מכל מקום הפירות אסורים בהנאה משום ערלה וכנ"ל. ועיי' פמ"ע (חומ"מ קסח, ס"ק ד) שכתב לתרץ זאת וז"ל "ואף שהפירות דבתוך ג' שנים ערלה הן ואסורין בהנאה גינהו, ודמי זיתים כמו שהיו שוין בתחילה צריך ליתן לבעל האילן

ישוב הארץ, אלא יעמדו במקומם. ואם עקרן הנהר בגושיהם (בענין שראויין להתקיים על ידן - רמ"א) - יחלקו הפירות בעל השדה עם בעל (הזיתים) כל שלשה שנים, ולאחר שלשה שנים הכל לבעל השדה, אלא שצריך ליתן לבעל הזיתים דמי הזיתים כמו שהיו שוים מתחלה כששטפן הנהר. ואם לא נעקרו בגושיהן, הכל לבעל הקרקע מיד" כו' עכ"ל.

וכתב רבינו (שם ס"ק א) על דברי הרמ"א וז"ל "בענין - מה שכתב הרמ"א 'בענין שראויין להתקיים על ידן' הוא כפירוש רש"י שם ד"ה שנעקרו בגושיהן וז"ל 'שנעקרו בגושיהן - עם הקרקע שסביבותיהן שיכולין לחיות על ידו - פטורין מן הערלה, כדתנן אילן שנעקר והסלע עמו, אם יכול לחיות - פטור, ואם לאו - חייב עכ"ל, וכפירושו בסוגיא דמה שנקט 'בגושיהן' הוא משום ערלה וכן פירשו תוס' שם ד"ה שנעקרו בגושיהן עכ"ל.

ועל דברי השו"ע שהביא את לשון הרמב"ם כתב רבינו (שם ס"ק ד) וז"ל "ואם לא - מקור דברי השו"ע הוא הרמב"ם, וכפירושו בסוגיא דלכך נקט בגושיהן לומר דדוקא בגושיהן הדין שיחלוק, אבל בלא גושיהן הכל לבעל הקרקע, וזה דלא כפירוש

464. ועי' במגיד משנה כאן על הרמב"ם שכתב, שכשנעקרו בלא גושיהן הוי כאבידה המותרת כזוטו של ים ושלוליתו של נהר (אבל בגושיהן כיון שגדלו בסיוע הגושין נוטל בעל העצים חלקו, או שאז אין דרך הנהר להוליך אותם רחוק ולכן אינו מתייאש).

465. היינו שיוכל להנות מהפירות עצמן (בעקיפין) ולא רק ממה שהתעבה האילן.

466. ובאבן האזל על הרמב"ם כאן כתב שמלשון הרמב"ם משמע דלא קאי אעצים (כדברי הסמ"ע), דהא לגבי עקרן הנהר בגושיהן כתב שיחלקו את הפירות, אם כן כשעקרן בלא גושיהן שהן לבעל הקרקע היינו גם כן הפירות, וגם על מה שכתב הט"ז שיוכל למכור העץ לגוי הקשה, שמכל מקום אין אלו הפירות עצמם של העצים שנעקרו. על כן האריך שם לבאר איך לדעת הרמב"ם יש אפשרות להנות מיד מהפירות גם כשנעקרו בלא גושיהן וכן כתב באור שמה על הרמב"ם כאן ובאופן אחר עיי"ש. וברמב"ם המבואר (על ידי הרה"ג שלמה צדוק שליט"א) כתב שנפקא מינה גם כן בפירות נמורים שהיו על העצים עיי"ש.

467. כתב מרן השו"ע (חומ"מ קסח, א) וז"ל "שטף הנהר זיתיו ושתלן בתוך שדה חבירו, ואמר הלה זיתי אני נוטל, אין שומעין לו בארץ ישראל, משום

[ב] שם ד"ה סברוה נראה כו' – ורמב"ם וש"ע כתבו כפי' רש"י.

אור אליהו

[ב] בגמ' "סברוה, מאי שדה אבותיו ארץ ישראל, ואמאי קרו לה שדה אבותיו, שדה אברהם יצחק ויעקב, וקסבר אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, ומקבל כחוכר דמי, מה חוכר בין עבד ובין לא עבד בעי עשורי ומיתן ליה דכי פורע חובתו דמי, אף מקבל נמי כי פורע חובתו דמי מעשר ונותן לו כו' אלא לעולם יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, ומקבל לאו כחוכר דמי, ומאי שדה אבותיו שדה אבותיו ממש". וכתבו שם תוס' ד"ה סברוה וז"ל "סברוה מאי שדה אבותיו כו' - וקסבר אין קנין ומקבל כחוכר, נראה לר"י לפרש משום דקסבר אין קנין ראוי להחמיר במקבל כמו בחוכר כו' כך נראה לר"י לפרש, דמקבל כחוכר או לאו כחוכר דמי תלוי ביש קנין ואין קנין ועיקר, ור"ת פירש בע"א ודוחק" עכ"ל. ומבואר מדברי תוס', דהדין דמקבל כחוכר, לענין שצריך קודם לעשר ואחר כך ליתן לגוי חלקו, תלוי בדין האם יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, דאם אין קנין מקבל דינו כחוכר, ואם יש קנין מקבל אין דינו כחוכר. ונמצא לפי תוס' שלמסקנת הגמ' מקבל אין דינו כחוכר, שהרי למסקנה אמרינן "לעולם יש קנין לנכרי בארץ ישראל (ומתוך כך לפי תוס') ומקבל לאו כחוכר דמי".

שם ד"ה שנעקרו שמה שנקט 'בגושיהן' הוא משום ערלה כנ"ל, ועיין בסמ"ע שמישב איך שייך לומר שהכל לבעל הקרקע מיד הא סוף סוף הפירות אסורים משום ערלה" עכ"ל רבינו. 468. והטעם שפסק הרמב"ם דוקא שמקבל כחוכר דמי עיין הערה הבאה. 469. וכתב רבינו כביאורו לשו"ע (שם ס"ק קפא בליקוט) וז"ל "המקבל כו' - הנה השו"ע שכתב

שמקבל דינו כחוכר שמעשר ונותן לו, מפרש כפירש"י בב"מ ק"א א' ד"ה יש קנין ואי נמי אין קנין כו', והיינו שאף על פי שאמרינן במסקנת הגמ' 'לעולם יש קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר ומקבל לאו כחוכר דמי' - אין שני הדינים תלויים זה בזה ואפשר לומר שמקבל כן כחוכר דמי אף על פי שיש קנין לנכרי בארץ ישראל, אבל תוס' מפרשים שם דוקא משום דיש קנין מקבל לאו

קא ע"ב

[א] רש"י ד"ה לא עדיפת מינאי הואיל והגיע - דוקא הגיע.

אור אליהו

אתה בפנים ואני בחוץ" עכ"ל. ומבואר מרש"י, שמה שיכול המשכיר להוציא את השוכר (מהבית שהשכיר לו) אפילו כשנפל ביתו (של המשכיר), הוא דוקא שהגיע זמנו של השוכר לצאת (או בשוכר סתם ועברו שלשים יום), אבל אם הוא תוך זמן שכירותו, אין המשכיר יכול להוציאו גם כשנפל ביתו, ואינו מוצא בית אחר לשכור 470.

[א] בגמ' "פשיטא נפל ליה ביתא אמר ליה לא עדיפת מינאי", וכתב רש"י ד"ה לא עדיפת מינאי וז"ל "לא עדיפת מינאי - הואיל והגיע זמנו מוציאו, ואמר לו הלא אינך בא עלי אלא מחמת שלא הודעתך, ואתה אינך מוצא בית לשכור, אף אני לא היה לי להודיעך, שלא ידעתי שיפול ביתי, ואני איני מוצא בית לשכור, ולא טוב שתדור

וקאמר תלמודא, דסבר יש קנין הדין דחוכר נמי פטור, ולא מיקרי פורע חובו. והא דקאמר התם דסבר מקבל לאו כחוכר הכי קאמר מקבל דר"י לאו כחוכר דרבנן דמי. ומשום דרבנן לא איירי אלא בחוכר. ור"י לא איירי אלא במקבל קאמר הכי עכ"ל (ובתוס' אצלנו ציין לפירוש ר"ת בקיצור וז"ל 'ור"ת פירש בענין אחר ודוחק' עכ"ל).

ופסק הרמב"ם כדעת רבי יהודה במשנה בדמאי (פ"ו, מ"ב) שמקבל כחוכר דמי, והטעם שפסק כן משום שרבי יהודה אינו חולק על ת"ק אלא רק מוסיף על דבריו, **וכן כתב תוס' שם** (לפי דרכם) וז"ל 'לפי זה לא פליג רבי יהודה אתנא קמא אלא מוסיף דאף המקבל ממציק מעשר ונותן לו כמו בחוכר'. ועוד טעם שפסק הרמב"ם כרבי יהודה, משום דשקלו ופרו בגמ' דבב"מ הנ"ל אליביה דרבי יהודה, ומזה משמע שסבירא ליה לגמ' דהלכתא כוותיה, **וכמו שכתוב סברא זו** - שכשהגמ' שקלא וטריא אליבא דחד תנא דהלכתא כוותיה - **כפרק ט"ז דשבת** (קיב ע"א) 'מודקמתרין רבי יוחנן אליבא דרבי יהודה שמע מינה הלכה כרבי יהודה' (וכן כתב בחידושי הרמב"ן ס ע"ב) **וכן כתב הרמב"ם כל זה בפירושו במתני' שם** וז"ל 'ואינו רואה חולק על ר' יהודה, לפי שתנא קמא דבר בחוכר, ור' יהודה דבר במקבל שדה אבותיו, וכיון שהתלמוד נתעסק בביאור סברת ר' יהודה וטעמו - הלכה כמותו' עכ"ל רבינו.

470. ועיין לקמן (קב ע"ב אות ב) במה שכתב רבינו על דברי התוס' שם ד"ה בחזקת ובמה שנפרש שם בס"ד.

כחוכר דמי וחדא מילתא היא יש קנין כו' ומקבל כו', והיינו ששני הדינים תלויים זה בזה, וממילא זו מסקנת הגמ' למעשה שמקבל לאו כחוכר דמי ע"ש בד"ה סבריה כו' כן נראה לר"י לפרש כו'. **וכן כתב בספר התרומה** (סוף הלכות ארץ ישראל) וז"ל 'פרק השואל מעיקרא שדה אבותינו שדה ארץ ישראל שהיה של אברהם יצחק ויעקב שהיו אבותיו. וקסבר אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר, ולכן יש להחמיר לעשר במקבל למחצה או לשליש או לרביע. ות"ק סבר יש קנין. ולכן חוכר דוקא בין עבדא בין לא עבדא קא יהיב לגוי הקצבה חייב לעשר, דכפורע חובו דמי וחייב לעשר, כדאמרינן פרק הזרוע ופרק השולח. הרי שאנסו בית המלך את גרונו או בחובו חייב לעשר. ובמסקנא מוכח דשדה אבותיו ממש אמר רבי יהודה חייב לעשר כשהיה השדה של אביו כדמפרש התם שתהא ברה בידו. אבל מקבל מן הגוי שדה ארץ ישראל אין מעשר. ומפרש תלמודא דסבר אין קנין ומקבל לאו כחוכר דמי. ולכך הוי מקבל פטור אבל חוכר לעולם חייב כדפריש' לעיל דכפורע חובו דמי עכ"ל. הרי שמבואר בספר התרומה כדברי התוס' שמקבל כחוכר דמי תלוי באם אין או יש קנין לנכרי בארץ ישראל. וע"ש בספר התרומה **שהביא נב שיטת ר"ת** (מספר הישר חלק החידושים סי' תרג) וז"ל ספר התרומה שם 'אבל רבינו יעקב מפרש דהחכירין פטורין סברי יש קנין לגוי להפקיע, ורבנן דמס' דמאי דאמר החוכר מן הגוי מעשר סברי אין קנין. ור"י דאמר המקבל שדה אביו ממש מן הגוי חייב לעשר, אבל שדה של אחר בארץ ישראל פטור